

MPHTI:15.41.59

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-7847.32>

Г.Т. Бекмуратова¹, Ш.Б. Сейдахмет²

^{1,2} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада зияты зақымдалған балалардың агрессивті мінез-құлық ерекшеліктері қарастырылады. Сондай-ақ, мақалада агрессивтілік - адамның басқа адамдарға қатысты мінез-құлқы, ол оларға жағымсыз әсер, зиян келтіруге ұмтылысымен ерекшеленіп сипатталады. Агрессия: сыртқы ынталандырумен белсендірілетін қажеттіліктерге; танымдық және эмоциялық үдерістерге; өзекті әлеуметтік жағдайларға жатады.

Зияты зақымдалған балалардың агрессивті мінез-құлық ерекшеліктерінің мәселесі бойынша шетелдік және отандық авторлардың еңбектері талданады. Агрессивтілік табиғатын, агрессияның негізгі түсініктері мен көріністерін түсіндіретін негізгі теориялар ашылады.

Түйін сөздер: зияты зақымдалған балалар, агрессивті мінез-құлық, деструктивті мінез-құлық, вербалды агрессия, вербалды емес агрессия.

G.T. Bekmuratova¹, Sh.B. Seidakhmet²

^{1,2} Abay Kazakh national pedagogical university

TIONA FAO NATIONAL FEATURES OF AGGRESSIVE BEHAVIOR OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Abstract

This article discusses the features of aggressive behavior of children with intellectual disabilities. And also in the article aggression is described as hostility-human behavior towards other people, which is characterized by the desire to cause them trouble, harm. Aggression refers to: innate urges and inclinations; needs activated by external stimuli; cognitive and emotional processes;

- current social conditions in combination with previous learning. The main theories explaining the nature of aggression, basic concepts and manifestations of aggression are revealed. The article analyzes the works of foreign and domestic authors on the problems of aggressive behavior of children with intellectual disabilities.

Key words: children with intellectual disabilities, aggressive behavior, destructive behavior, verbal aggression, non-verbal aggression.

Г.Т. Бекмуратова¹, Сейдахмет Ш.Б.²

^{1,2} Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ОСОБЕННОСТИ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности агрессивного поведения детей с нарушениями интеллекта. А также в статье агрессивность описываются как враждебность - поведение человека в отношении других людей, которое отличается стремлением причинить им неприятности, нанести вред. Агрессия относится к:

- врожденным побуждениям и задаткам; потребностям, активизируемым внешними стимулами; познавательным и эмоциональным процессам;

- актуальным социальным условиям в сочетании с предшествующим научением. Раскрываются основные теории, объясняющие природу агрессивности, основные понятия и проявление агрессии.

Анализируются труды зарубежных и отечественных авторов по проблемам агрессивного поведения детей с нарушениями интеллекта.

Ключевые слова: дети с нарушениями интеллекта, агрессивное поведение, деструктивное поведение, вербальная агрессия, не вербальная агрессия.

Қазіргі кезеңдегі әсіресе зияты зақымдалған балалардың агрессивті мінез-құлықтарының жайлы мәселе кең шеңберде зерттеушілердің, яғни психолог, педагог, социолог және дәрігерлердің назарын аудартуда. Сонымен қатар, мұғалімдердің, тәрбиешілердің және ата-аналардың негізгі өзекті мәселесінің бірі болып саналады. Өйткені, қандай болмасын ата-ана, өзінің баласының парасатты, білікті, мәдениетті, білімді және дүниетанымы жоғары болып еліміздің мәртебелі азаматы болуын қалайды.

Алынған нәтижелер негізінде балада қорқыныш сезімінің бар деген қорытындыны көрсетеді. Барлық аталған қорқыныштар зияты зақымдалған балаларда келесі топтарға бөлінді:

1. 50%-да – «медициналық» қорқыныштар (ауырсындан, екпеден, дәрігерлерден, аурудан);
2. 32,3%-да – физикалық залал келтіруге байланысты қорқыныштар (күтпеген дыбыстар, көлік, от, өрт, апат, соғыс);
3. 23,5%-да – өлім (өзінің) қорқынышы;
4. 38,2%-да – жануарлар және ертегі кейіпкерлерінен қорқыныш;
5. 47%-да – қорқынышты түстерден және қараңғылықтан қорқыныш;
6. 38,2%-да – әлеуметтік өтпелі қорқыныштар (адамдар, балалар, жазалау, кешігу, жалғыздық);
7. 61,7%-да кеңістіктік қорқыныштары (биіктіктен, судан, жабық кеңістіктерден).

Деңгейлік мәндер:

қорқыныштың төмен деңгейі: 0-ден 7-ге дейін (I деңгейі),
 қорқыныштың орташа деңгейі: 8-ден 15-ке дейін (II деңгейі),
 қорқыныштың жоғары деңгейі: 16-дан жоғары (III деңгейі).

Кесте1– Сыналушыларды қорқыныштың байқалу деңгейі бойынша бөлу (%)

Сыналушылар тобы	Қорқыныштың деңгейлері		
	0 ден 7 – дейін қорқыныштың төмен деңгейі	8-ден 15 – дейін қорқыныштың орташа деңгейі	16 - дан және одан жоғары қорқыныштың жоғары деңгейі
Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары	34,2	28,7	37,1
Зияты зақымдалған 2-3 сынып оқушылары	29,4	20,6	50

Фишердің критерийісінің көмегімен біз екі іріктеудің мәнділігін салыстырдық.

Болжамдар тұжырымдаймыз:

H₀Зияты зақымдалған балаларда қорқыныш деңгейі қалыпты деңгейден жоғары емес.

H₁Зияты зақымдалған балаларда қорқыныш деңгейі қалыпты деңгейден жоғары.

$$\Phi_1 (63\%) = 1,455$$

$$\Phi_2 (34\%) = 1,368$$

$$N_1 \cdot N_2$$

$$\Phi = (\Phi_1 - \Phi_2) * N_1 + N_2 = 0,589 * 3 = 1,767$$

$$\Phi_{кр} = 1,64 (p \leq 0,05)$$

$$2,31 (p \leq 0,01)$$

$$p = 0,03$$

$$\Phi_{эмп} > \Phi_{кр} (1,767 > 1,64)$$

H₀ жойылады. Демек, болжамымыз мәнділік деңгейі 3%-ға дәлелденді. Зияты зақымдалған балаларда қорқыныш деңгейі қалыпты деңгейден жоғары [1].

Математикалық өңдеу қорқыныш көрсеткіштерінде маңызды айырмашылықтар бар екенін көрсетті. Олар зияты зақымдалған бастауыш мектеп оқушыларында қалыпты дамыған жағдайдағы оқушыларға қарағанда біршама жоғары болды.

2 серия нәтижелері

Кесте 2 – Сыналушыларды эмоционалды сипаттамалардың байқалу деңгейі бойынша бөлу (Дембо-Рубинштейн әдістемесі бойынша)

Эмоционалды сипаттамалар	Эмоционалды сипаттамалардың байқалу деңгейі					
	эмоционалды сипаттамалардың жоғары деңгейі: 8-10 балл		эмоционалды сипаттамалардың орташа деңгейі: 7-5 балл		эмоционалды сипаттамалардың төмен деңгейі: - 0-4 балл	
	Зияты зақымдалған 2-3 сынып оқушылары	Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары	Зияты зақымдалған 2-3 сынып оқушылары	Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары	Зияты зақымдалған 2-3 сынып оқушылары	Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары
Қорқыныш	34,2	29,4	28,7	8,9	37,1	61,7
Ашу-ыза	34,2	26,4	41,1	58,8	23,5	17,6
Қайғы	20,5	28,5	26,4	48,5	52,9	22,8

Математикалық өңдеу ашу-ыза көрсеткіштерінде маңызды айырмашылықтар бар екенін көрсетті, ақыл-ойы кіші мектеп оқушыларында қалыпты дамып келе жатқан оқушыларға қарағанда айтарлықтай жоғары.

3 серия нәтижелері

Кесте 3 – Сыналушыларды эмоционалды сипаттамалардың байқалу деңгейі бойынша бөлу («Кактус» әдістемесі бойынша)

Эмоционалды сипаттамалар	Эмоционалды сипаттамалардың байқалу деңгейі					
	эмоционалды сипаттамалардың жоғары деңгейі: 8-10 балл		эмоционалды сипаттамалардың орташа деңгейі: 7-5 балл		эмоционалды сипаттамалардың төмен деңгейі: - 0-4 балл	
	Көмекші мектептің 2-3 сынып оқушылары	Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары	Көмекші мектептің 2-3 сынып оқушылары	Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары	Көмекші мектептің 2-3 сынып оқушылары	Жалпы білім беретін 2-3 сынып оқушылары
Агрессия	50	31,4	35,2	42,8	14,7	25,7
Албырттық	58,8	34,2	17,6	42,8	23,5	22,8
Тәуелділік, сенімсіздік	28,2	28,5	38,2	42,8	23,5	20

Мазасыздану	50	45,7	29,4	34,2	20,5	20
-------------	----	------	------	------	------	----

Нәжіойылады. Демек, болжамымыз мәнділік деңгейі 3%-ға дәлелденді. Зияты зақымдалған балаларда агрессия деңгейі қалыпты деңгейден жоғары.

Осыған ұқсас есептеулер албырттық көрсеткіштер бойынша маңызды айырмашылықтарды көрсетті [2].

Математикалық өңдеу агрессивтілік және албырттық көрсеткіштерде маңызды айырмашылықтар бар екенін көрсетті. Олар зияты зақымдалған бастауыш мектеп оқушыларында қалыпты дамып келе жатқан оқушыларға қарағанда айтарлықтай жоғары болды.

Сурет 1– Зияты зақымдалған бастауыш мектеп оқушыларын агрессия деңгейі бойынша бөлу

Сурет 2 – Зияты зақымдалған бастауыш мектеп оқушыларының албырттық деңгейі бойынша бөлу

Фишердің критерий көмегімен екі іріктеудің мәнділігі салыстырылды.

Болжамдар тұжырымдаймыз:

H_0 Зияты зақымдалған балаларда қорқыныш деңгейі қалыпты деңгейден айтарлықтай жоғары емес.

H_1 Зияты зақымдалған балаларда қорқыныш деңгейі қалыпты деңгейден жоғары.

Кесте түрінде көрсетеміз:

Кесте 3 – Мазасызданған және мазасыздануы жоқ балалар топтарын салыстыру үшін және Фишердің критериясымен бөлуге арналған кесте

Сыналушылар тобы	Әсердің болуы	Әсердің болмауы	Сыналушылар саны
	Сыналушылар саны	Сыналушылар саны	
Норма	31,4%	68,6%	34
Зияты зақымдалған	50%	50%	35
Σ	81,4%	118,6%	69

$$\Phi_1 (50\%) = 1,455$$

$$\Phi_2 (31,4\%) = 1,158$$

$$N_1 \cdot N_2$$

$$\Phi = (\Phi_1 - \Phi_2) * N_1 + N_2 = 0,589 * 3 = 1,678$$

$$\Phi_{кр} = 1,54 (p \leq 0,05)$$

$$2,31 (p \leq 0,01)$$

$$p = 0,03$$

$$\Phi_{эмп} > \Phi_{кр} (1,678 > 1,64)$$

Осылайша, бастауыш мектеп кезең балаларда эмоционалды аймақтарын дамыту жалпы жас ерекшеліктері анықталды. Бастауыш мектеп оқушылары үшін тәуелділік, сенімсіздік және үрейленудің жоғары деңгейі тән.

Сонымен бірге зияты зақымдалған оқушыларда эмоционалды аймақтардың өзгеше ерекшеліктері анықталды.

Оларда қорқыныш, ашу-ыза, агрессия және албырттығы едәуір дәрежеде көрінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бадмаев С.А Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьника, М., 1999.
2. Шульга Т.И., Олифиренко Л.Я. Психологические основы работы с детьми «группы риска» в учреждениях социальной помощи и поддержки. М., 1997.
3. Бандура А., Ричард У. Подростковая агрессия: Изучения влияния воспитания и семейного отношений. - М., 2000.